[זמזומית מצויה Bellevalia flexuosa צמח נפוץ בבתה, בחבל הים תיכוני (ינואר 2021)]

ערגה אלוני

זמזומית מצויה היא גיאופיט בעל בצל בקרקע הנפוץ ביותר בארץ בתחום האקלים הים תיכוני. הצמח השתייך בעבר למשפחת השושניים. כיום משתייך לסדרת האספרגאיים ((Asparagales, משפחת האספגיים (Asparagaceae) בת משפחה (Scillioieae)-בן חצב. הבצל רב שנתי כדורי, קוטרו 3-2.5 מ"מ, המצמיח עלים ירוקים כבר בתחילת החורף ומיד פורח (טיפוס פנולוגי סיננטי). הבצל אוגר מזון בגלדים המספקים מלאי מזון להתפתחות עלים ופרחים באותה עונה.

זמזומית מצויה, מימין: תפרחת בטרם פריחה צילם אלי לבנה המקור "צמח השדה"© במרכז ומשמאל: תפרחת בפריחה. באמצע פרחים שעירים משמאל כאלה ששינו צבעם לאחר האבקה. צילמה ערגה אלוני©

העלים סרגליים, קרחים ומבריקים, מרוכזים בבסיס הצמח בשושנת. שפת העלה חלקה. ממרכז הבצל מתפתח עמוד תפרחת זקוף (10-25 ס"מ), גלילי וחלק, חסר עלים נושא 10-35 פרחים המסודרים באשכול צפוף. הפרחים נישאים על עוקץ ירוק שבבסיסו עלה לואי זעיר. אורך עוקץ הפרח כאורך הפרח והוא אינו מתארך לאחר ההבשלה. כשהפרח במצב של פקע סגור, עלי העטיף מאוחים לצינור, בסיסם מורחב, ובראשו 6 שיניים (קצות עלי העטיף) הסוגרים את הצינור בצורת חרוט. צבע העטיף לבן והשיניים במרכזן בעלות עורק אורך ירקרק. כאשר הפרח נפתח אורכו 10-12 מ"מ, ו-6 השיניים הקצרות נפרדות ומתפשקות. הפרחים דו מיניים (פינברון-דותן, דנין, 1991), מבשילים בהדרגה מלמטה כלפי מעלה. האבקנים 6 יושבים בבסיס צינור העטיף. הזירים בהירים שטוחים (שמידע 2005) המאבקים סגולים ובולטים בצבעם בתוך צינור הפרח. השחלה עילית עמוד העלי

בהיר. בבסיס השחלה מצויים צופנים המייצרים הרבה צוף החבוי בעומק צינור הכותרת. ע"כ פרחי הזמזומית מהווים מקור צוף חשוב לדבורים בתחילת החורף. הפרחים מואבקים ע"י חרקים בעיקר על-ידי דבורים יחידאיות ארוכות-חדק כמו מדרונית-אנתופורה (Anthophora) שלה חדק באורך 13 – 18 מ"מ.

לאחר ההאבקה, צבע הפרח משתנה מלבן לחום אפור והכותרת לא נושרת. שינוי צבע הפרח לאחר ההאבקה מלבן לחום, מאפשר לדבורים חכמות כמו המדרונית לזהות פרחים ריקים מצוף ואבקה ולפקוד את הפרחים העשירים במלאי מזון. דפני ועברי (1981) מציינים שפרחי **סחלב מצויר** ((O. israelitica הפורח באותה תקופה ובסמיכות לזמזומית, מחקה את פרחי **זמזומית מצויה** בצבע הפרח ובנקודות הסגולות הדומות לאבקני הזמזומית המוטבעות על השפית שלו. חיקוי זה נועד למשוך מאביקים, אך למעשה אין לסחלב צוף להציע למאביקים, והוא משתמש בשיטת חיקוי ברמייה. הדבורים ככל הנראה לא מבחינות בהבדל בין שני המינים והסחלב יוצא נשכר.

זמזומית מצויה, מימין: תפרחת עם פרחים עשירים בצוף ואבקנים סגולים בולטים. צילמה יעל אורגד©. באמצע חיקוי פרח הזמזומית ע"י סחלב מצויר צילמה ערגה אלוני©. משמאל הלקטים על עמוד תפרחת צילם אילן טל המקור "צמח השדה"

פרי הזמזומית הוא הלקט משולש המתפתח משחלה בת 3 מגורות. עם הבשלתו הוא נפתח לשלוש קשוות נושאות זרעים. הזרעים כדוריים דמויי ביצה המתפזרים ע"י תנועת הגבעול הראשי ברוח.

בצל הזמזומית נחקר וזוהו בו ארבעה חומרים הומואיזופלבונואידים חדשים שהם רעילים אך יעילים בעיקר כנגד מחלת הסרטן (סרטן שד ושחלות). לא נמצאו עדויות שבעבר הוא שימש מזון לאדם.

המין **זמזומית מצויה** שכיח מאוד בבתה ים תיכונית והוא גדל בדגם במפוזר בחבל הים-תיכוני. אין לו העדפה לקרקע מסוימת. הוא מצוי על טרה-רוסה, במדרונות גיר קשה

ודולומיט, ועל קרקעות גירניות וחוואר בין סלעים בבתה ובחורש פתוח. מצוי ברוב אזורי הארץ מהחרמון ועד הר חברון. תפוצתו העולמית משתרעת בארצות מזרח הים התיכון. המין הקרוב לזמזומית מצויה היא **זמזומית מושיוף** הגדלה בחגורת הספר. היא שונה **מזמזומית מצויה** בכך ששולי העלה שלה שעירים. יש הרואים בה מין של **זמזומית מצויה**

זמזומית מושיוף צילמה ערגה אלוני©

ספרות:

אלון ע (עורך) 1983. החי והצומח של א"י אנציקלופדיה שימושית מאוירת. משרד הבטחון, החברה להגנת הטבע כרך 11 עמ' 220

פינברון-דותן נ. דנין א. 1991. המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

שמידע, א., 2005: צמחי ישראל המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י. הוצאת מפה

————————————————

Dafni a. Ivri Y. 1981. Floral mimicry between Orchis israelitica Baumann and Dafni (Orchidaceae) and Bellevalia flexuosa Boiss. (Liliaceae). – Oecologia 49: 229-232

El-Elimat T. Rivera-Chávez J. Burdette JE. Alhawarri MB. Al-Gharaibeh M. Alali F. Oberlies NH 2018. Cytotoxic homoisoflavonoids from the bulbs of Bellevalia flexuosa

Galizia, C. Giovanni, et al. "Relationship of visual and olfactory signal parameters in a food-deceptive flower mimicry system." Behavioral Ecology 16.1 (2005): 159-168.

Scopece, G., S. and A. Dafni. "Darwin on the Pollination of Orchis: What He Taught Us and What We Can Tell Him Today."Darwin's Orchids: Then and Now (2014): 23-53.

https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov

https://www.pacificbulbsociety.org/ Pacific Bulb Society

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע 2021 זמזומית מצויה Bellevalia flexuosa צמח נפוץ בבתה, בחבל הים תיכוני (ינואר 2021). פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 8.
https://www.kalanit.org.il/bellevalia-flexuosa-01-2021